חֲזָקָה – דבר ברור הוא, שאין הָעֵדִים חוֹתְמִין עַל הַשֶּׁטָר, אֶלָּא אִם כֵּן נַעֲשָׂה כל מעשה המכירה בְּאֹדֶם גָּדוֹל, ואינם נאמנים לומר שהמוכר או הלוקח היו קטנים באותה שעה ולא חל המקח, וכמו כן יש חזקה שאין בעל השטר מחתים בו עדים קטנים, ולכן סובר רבי מאיר שאינם נאמנים לומר שהיו קטנים, אף שיש להם פה שאסר. אֶלָּא כשאמרו העדים 'אָנוּסִין היינו', מַאי טַעֲמָא דרבי מאיר שאינם נאמנים, והרי אין חזקה הסותרת את דבריהם, ומדוע אינם נאמנים.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב חִסְדָּא, קָסָבַר רַבִּי מֵאִיר, עֵדִים שֶׁאָמְרוּ לָהֶם חִתְמוּ על השטר בשֶׁקֶר, וְעל ידי כך אַל תֶּהֱרְגוּ, ואם לא תחתמו נהרוג אתכם, יֶהֱרְגוּ וְאַל יַחְתְּמוּ שֶׁקֶר, ונמצא שאף לדבריהם שהיו אנוסים מחמת נפשות עדיין הם רשעים בכך שחתמו על השטר בשקר, והתבאר לעיל (יח:) שאין אדם משים עצמו רשע.

תמהה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רָבָא לרב חסדא, כיצד יתכן לומר שיש רשעות בכך שאין אדם מוסר נפשו להריגה כדי לא לחתום שקר, והרי הַשְׁתָּא, אילוּ אָתוּ לְקַמָּן לְאַמּוֹכֵי – אם היו העדים באים להתייעץ עם הדיינים מה עליהם לעשות, אָמְרִינַן לְהוּ – היינו אומרים להם זִילוּ חֲתוּמוּ וְלָא תִּתְקַטְּלוּן – לכו וחתמו בשקר כדי שלא תיהרגו, דְּאָמַר מַר, אֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי פִּיקּוּחַ נֶפֶשׁ, שיש לאדם ליהרג כדי שלא לעבור עליו, אֶלָּא עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים בִּלְבַד, ואם כן הַשְׁתָּא דְּכבר חָתְמוּ העדים בשקר, כפי שהיה ראוי להם לעשות, ומעידים בפנינו שכך היה, אָמְרִינַן לְהוּ אַמַּאי חַתְמֵיתוּ – וכי נאמר להם מדוע חתמתם ולא נהרגתם, ולא נאמינם על כך מחמת שזו רשעות, והרי ודאי אין זה כך, אלא כיון שנהגו כדין נאמנים לומר שכך אירע.

מבארת הגמרא: אֶלָּא, טַעֲמָא דְּרַבִּי מֵאִיר שאין העדים נאמנים לומר שהיו אנוסים מחמת נפשות הוא כְּסָבַר דְּרַב הוּנָא אָמַר רַב, דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, אם הוציא המלוה על הלוה שטר חוב שאינו מקוים, והלוה עצמו מוֹדֶה בְּשֶׁטָּר זה שֶׁאכן כָּתְבוּ והחתים עליו עדים, אלא שטוען שכבר פרעו, אֵין המלוה צָרִיךְ לְקַיְּימוֹ על ידי עדים המכירים את החתימות שבו, אלא אף ללא קיום אין הלוה נאמן בטענתו שפרע במיגו שהיה אומר שהשטר מזויף, דכיון שהודה שהוא שטר אמיתי הרי דינו ככל שטר מקוים, שמוכיח המלוה מכך שהשטר בידו שאינו פרוע, ואין הלוה נאמן לומר שפרעו. ואף רבי מאיר אמר את דינו באופן שהלוה הודה שהשטר אמיתי, ואחר כך באו העדים ואמרו שאמנם חתימותיהם אמיתיות אך היו אנוסים מחמת נפשות, דכיון שאף ללא עדותם השטר טוב ואין הלוה נאמן לומר שפרעו, כמבואר בדברי רב, ממילא אין לעדים 'פה שאסר' ואינם נאמנים לומר שהיו אנוסים. אמנם חכמים חולקים על סברתו של רב, וסוברים שאף אם הלוה מודה שהשטר אמת, נאמן הוא לטעון שפרעו במיגו שהיה אומר שהוא מזויף, וצריכים אנו לקיום העדים, וכיון שהם עצמם אומרים שכתב ידם הוא אך אנוסים היו, הפה שאסר הוא הפה שהתיר, והשטר פסול.

* * *

הגמרא עוברת לדון בעיקר דבריו של רב הונא אמר רב, ומביאה מי שחולק עליו: גּוּפָא, אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, לוה המוֹדֶה בְּשֶׁטָּר שֶׁאכן הוא כָּתְבוּ והחתים עליו עדים, אלא שטוען שפרע, אֵין צָרִיךְ המלוה לְקַיְּימוֹ, דכיון שהוא מודה שהשטר אמיתי אינו יכול לטעון שפרעו, שהרי מה שהוא ביד המלוה מוכיח שלא פרעו, ואינו נאמן במיגו שהיה אומר שהוא מזויף.

אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן לרב הונא, גַּנְבָא גַּנּוּבֵי לָמָּה לָךְ – למה אתה מתגנב לומר את דינך בלשון סתומה, כאילו אין בו מחלוקת, והרי זו היא שיטת רבי מאיר בברייתא, וכמו שהתבאר, ואילו חכמים חולקים וסוברים שצריך המלוה לקיימו, דכיון שכל קיומו של השטר הוא על פי הודאתו של הלוה, נאמן הוא לומר שפרעו במיגו שהיה אומר שהוא מזויף, וְאִי סָבְרַת מֵאִיר, ואל תסתום דבריך כאילו הכל מודים להם.

אָמַר לֵיהּ רב הונא לרב נחמן, וּמַר, הֵיכִי סָבְרָא לֵיהּ – מה דעתך במחלוקת זו. אָמַר לֵיהּ רב נחמן, כִּי אָתוּ לְקַמָּן לְרֵינָא – כשבאים לפנינו המלוים לתבוע את לוויהם בשטר, אָמְרִינַן לְהוּ למלוים, זִילוּ קַיְּימוּ שְׁטָרֵייכוּ – לכו וקיימו תחילה את שטרותיכם, וְרק אחרי כן חוּתוּ לְדִינָא – תרדו לדין עם הלווים, שאם לא כן יכולים הלווים לטעון שפרעו את החוב, במיגו שהיו אומרים שהשטר מזויף.

* * *

הגמרא מבררת עתה את נאמנותו של הלוה לטעון טענות שונות הפוסלות את שטר החוב שביד המלוה: אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, הָאוֹמֵר על שטר חוב 'שֶׁטַר אֲמָנָה' הוּא זֶה, כלומר שטר נאמנות הוא, שנכתב וניתן למלוה קודם ההלוואה, כדי שאם יצטרך הלוה למעות יתנם לו המלוה מיד תמורת השטר שבידו, והאמין הלוה למלוה שלא יתבענו אלא לאחר שילוה לו, אֵינוֹ נֶאֱמָן.

הגמרא מבררת לגבי מי אמר רב דין זה, כלומר, מי הוא הטוען שזהו שטר אמנה. מבררת הגמרא: דְּקָאָמַר מַאן – מי הוא האומר 'שטר אמנה הוא זה', אִילֵימָא דְּקָאָמַר כן הַלְוֶה, ומחמת טענה זו אינו רוצה לשלם למלוה את חובו, פְּשִׁיטָא, כָּל כְּמִינֵיהּ – וכי היה מקום לומר שיהא הלוה נאמן בטענה זו, והרי ביד המלוה שטר חתום בעדים, יקיים את חתימותיו ויגבה בו. וְאֶלָּא אם תרצה לבאר דְּקָאָמַר כן הַמַּלְוֶה, תָּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה, שהרי הוא מודה שהשטר שבידו פסול, ואינו תובע כלום מהלוה, ומה שייך לומר בזה 'אינו נאמן'.

אֶלָּא אם תרצה לומר דְּקָאָמְרִי כן הָעֵדִים החתומים על השטר, שזהו שטר אמנה, והיינו שאמר להם הלוה בשעת כתיבת השטר שבאמת לא לוה עדיין, וכותב ומוסר למלוה שטר זה רק כדי שאם ירצה ללוות לאחר זמן יוכל לעשות כן, ואף על פי כן חתמו העדים על השטר ומסרוהו למלוה, הרי גם זה לא יתכן, אִי מדובר באופן דִּכְתַב יָדָם של העדים יוֹצֵא – מתקיים מִמָּקוֹם אַחֵר, ואין צורך בעדות העדים עצמם על קיום חתימותיהם, אם כן פְּשִׁיטָא דְּלָא מְהֵימְנִי העדים לומר שזהו שטר אמנה, שהרי חתימת ידם שבשטר מעידה על מעשה הלוואה, וכשהם אומרים שבאמת לא היתה הלוואה אלא שטר אמנה הוא, הרי הם חוזרים מעדותם שבשטר, ואין עדים יכולים לחזור בהם מעדותם הראשונה, וְאִי דְּאֵין כְּתַב יָדָם יוֹצֵא מִמָּקוֹם אַחֵר, אלא רק על פי דבריהם ידוע לנו שאלו הם חתימותיהם, אם כן אַמַּאי לָא מְהֵימְנִי – מדוע אין העדים נאמנים לומר שזהו שטר אמנה, והרי כיון שהם המקיימים אותו יש להאמינם גם בפסלותו, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר.

(הגמרא מביאה שלשה תירוצים משלשה אמוראים, ונותנת סימן לזכירת שמותם, סִימָן, בא"ש – רבא, אביי, רב אשי) אומרת הגמרא: אָמַר רָבָא, לְעוֹלָם מדובר דְּקָאָמַר לְוֶה – שהלוה טוען ששטר אמנה הוא היוצא עליו, וְעל מה שהקשינו שדין פשוט הוא שאינו נאמן, יש ליישב שהחידוש הוא כְּדְרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, לוה המוֹדֶה בְּשֶׁטָּר שֶׁאכן הוא כָּתְבוּ והחתים עליו עדים, אלא שטוען 'פרעתי', אֵין צָרִיךְ המלוה לְקַיְּימוֹ, דכיון שהודאת הלוה מועילה לקיימו, ואינו נאמן לומר שפרעו במיגו שהיה אומר שהוא מזויף, לפי שאחר שהודה ששטר אמיתי הוא, הרי החזקתו ביד המלוה מוכיחה שלא פרעו, ואינו נאמן נגד ראיה זו. ועל דין זה הוסיף רב יהודה בשם רב שהוא הדין שאינו נאמן לומר ששטר אמנה הוא במיגו שהיה אומר שהוא שטר מזויף, לפי שאין דרך הלוה ליתן למלוה שטר כל זמן שלא קיבל ממנו את מעות ההלואה, ואינו נאמן לטעון שעשה כן.

תירוץ נוסף: אַבַּיֵי אָמַר, לְעוֹלָם דְּאָמַר המַלְוֶה ששטר אמנה הוא השטר שבידו, ומחמת כן אינו רוצה לגבות בו מהלוה, ואמנם הקשינו לעיל שאם כן 'תבא עליו ברכה', ומדוע לא יהא נאמן בדבריו, וְיֵשׁ לומר שמדובר בְּגוֹן שֶׁאותו מלוה חָב לַאֲחֵרִים – חייב ממון לאחרים, ובכך שהוא מוותר ללוה על חובו מפסידים אותם הנושים בו, שאין להם מהיכן לגבות את חובותיהם, וְהחידוש בדין זה הוא כְּדְרַבִּי נָתָן, דְּתַנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, מְנַיִן לְאדם הנוֹשֶׂה בַּחֲבִירוֹ מָנֶה, וַחֲבֵירוֹ – אותו לוה, נושה בַּחֲבִירוֹ – באדם שלישי, בגון ראובן שהלוה לשמעון מנה, ושמעון הלוה ללוי מנה, מְנַיִן שֶׁמּוֹצִיאִין מִזֶּה וְנוֹתְנִין לָזֶה – שנוטלים מנה מהלוה האחרון, שהוא

המשך בעמוד כה

לוי, ונותנים אותו למלוה הראשון, לראובן, כלומר, שיכול ראובן לתבוע את לוי שישלם לו את המנה שהוא חייב לשמעון, ואין לוי יכול לומר לו אינך בעל דברים שלי, תַּלְמוּד לוֹמַר לגבי החייב ממון לחבירו, וכפר בו ונשבע לשקר, 'וְנָתַן לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ' (במדבר ה ז), ומכל שלא אמרה התורה 'ונתן לאשר הלוהו', שהיתה משמעות הפסוק שחיובו הוא כלפי מי שהלוהו בפועל, אלא כתבה התורה לשון 'לאשר אשם לו', ו'אשם' הוא חיוב הקרן המוטל עליו, הרי שמשמעות הפסוק היא שמוטל עליו להחזיר את הממון למי שהקרן שלו, והיינו לראובן, שהוא המלוה הראשון שנושה בשמעון, שאליו נשבע לוי בשקר, ומכאן למדים שהמלוה הראשון נחשב כבעל דינו של הלוה האחרון. וזהו חידושו של רב, שאם המלוה עצמו חייב ממון לבני אדם אחרים ואין לו מהיכן לשלם להם, אינו יכול להודות ששטר החוב שיש לו על הלוה שלו אינו אמיתי, אלא שטר אמנה, כיון שבכך הוא מפסידם, ובעל דין נאמן בהודאתו רק להפסיד לעצמו, אך כשהודאתו מפסידה לאחרים, אינו נאמן.

תירוץ נוסף: **רַב אַשִׁי אָמַר, לְעוֹלָם** מדובר **דְּקָאָמְרֵי עֵדִים** – שהעדים החתומים בשטר אומרים שהוא שטר אמנה, שבאמת בשעה שחתמו עדיין לא היתה הלוואה, **וּמדובר** באופן **דְּאֵין כָּתַב יָדָם יוֹצֵא מִמָּקוֹם אַחֵר, וְדְקָאָמְרִתְּ** – ומה שהקשית לעיל, **אַמַּאי לֹא מְהֵימְנִי**, והרי יש להם 'פה שאטר', הטעם לכך הוא **כְּדְרַב כָּהֲנָא, דְּאָמַר רַב כָּהֲנָא, אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיַּשְׁהֶה שְׁטַר אֲמָנָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב יא יד) **'אַל תַּשְׁכֵּן בְּאָהָלֶיךָ עַוְלָה'**, ושטר אמנה הוא דבר המביא לידי עוולה, שהרי אם ירצה המלוה יוכל לגבות בו מהלוה אף קודם שהלוהו, שלא כדין,

וְאָמַר רַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, שְׁמַע מִינָּהּ – יש ללמוד מִדבריו דְּרַב כַּהֲנָא, שֶׁעֲדִים שֶׁאָמְרוּ אֲמָנָה הָיוּ דְּבָרֵינוּ – חתימותינו שבשטר זה היו על שטר אמנה, אֵין נֶאֱמָנִין. מַאי טַעְמָא, כֵּיוָן דאמר רב כהנא דְּעַוְלָה הוּא, אַעַוְלָה לֹא חָתְמִי – אסור לעדים לחתום על דבר עוול, וכשהם אומרים שנהגו כן הרי הם משימים עצמם רשעים, ואינם נאמנים. וזהו שאמר רב יהודה בשם רב, שאין העדים נאמנים לומר שזהו שטר אמנה, ואפילו במקום שיש להם 'פה שאסר'.

* * *

הגמרא מביאה מימרות נוספות בענין שטרות ודברים אחרים שיש בהם משום עוולה: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּשָּׁהֶה שְׁטָר פָּרוּעַ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, אלא יקרע המלוה את השטר מיד לאחר שנפרע, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר (איוב יא יד) 'אַל תַּשְׁכֵּן בְּאָהָלֶיךָ עַוְלָה', ושטר פרוע יכול לגרום לעוולה, שהרי המלוה יכול לחזור ולגבות בו, ולא יהא הלוה נאמן לומר שפרעו.

הגמרא מביאה דרשה נוספת בפסוק זה: בְּמַעֲרָבָא מְשַׁמְּיהּ דְּרַב אָמְרֵי – בארץ ישראל פירשו בשם רב את הפסוק כדלהלן, נאמר בפסוק (שם) 'אִם אָוֶן בְּיָדְךָ הַרְחֵקֵהוּ', ו'אָוֶן' הוא לשון שקר, וְזֶה רמז לְשָׁטָר אָמָנָה, וְכן לְשָׁטָר פָּסִים – שטר פיוסים, שמפייס את חבירו שהוא אוהבו ומאמינו שיכתוב לו שטר שהוא חייב לו, כדי שיראה עשיר בעיני הבריות, ששטרות אלו נעשו מתחילתן בשקר, שנכתבו על הלוואה שלא היתה, ואסור להשהותם כדי שלא יבואו לגבות בהן שלא כדין. וסיום הפסוק, 'וְאַל תַּשְׁכֵּן בְּאָהָלֶיךָ עַוְלָה', זֶה מלמד על שְׁטָר פָּרוּעַ, שאמנם אין תחילת עשייתו בשקר, אך עתה יש בהחזקתו משום עוולה, שיכול המלוה לגבות בו שוב שלא כדין, ואף אותו אסור להשהות.

נמצא שיש שלש דעות איזה שטר אסור להשהות, א. רב כהנא אוסר רק שטר אמנה. ב. רבי יהושע בן לוי אוסר רק שטר פרוע. ג. בני ארץ ישראל אוסרים את שניהם, שטר פרוע ושטר אמנה. מבררת הגמרא במה נחלקו רב כהנא ורבי יהושע בן לוי. אומרת הגמרא: מַאן דְּאָמַר שאסור להשהות שְׁטָר פָּרוּעַ, וזה רבי יהושע בן לוי, כָּל שֶׁכֵּן שיסבור שאסור להשהות שְׁטָר אָמָנָה, ולהלן יבואר מדוע השהיית שטר אמנה חמורה יותר. וּמַאן דְּאָמַר שאסור להשהות שְׁטָר אָמָנָה, שזהו רב כהנא, סובר שרק בהשהיית שטר אמנה יש איסור, אֲבָל שְׁטָר פָּרוּעַ, לֹא – אין בו איסור, דְּזִמְנִין דְּמַשָּׁהֵי לֵיהּ אַפִּשְׁיטֵי דְּפָרָא – כיון שלפעמים משהה המלוה את השטר בידו לאחר הפרעון כדי שישלם לו הלוה את אותם פרוטות ששילם המלוה לסופר שכתב את השטר בעת ההלוואה, שתשלום זה מוטל על הלוה, ולפעמים אין לו מעות בעת ההלוואה ומשלמם המלוה, ואף אחר שנפרע עיקר החוב משהה המלוה את השטר בידו עד שישלם לו הלוה פרוטות אלו.

הגמרא מביאה דבר נוסף שאסור להשהותו מחשש תקלה: אִתְּמַר, סֵפֶר שֶׁאֵינוֹ מוּגָּה – אינו בדוק מטעויות, אָמַר רַבִּי אַמִּי, עַד שֶׁלֹּשִׁים יוֹם מזמן קנייתו מוּתָּר לַשְׁהוֹתוֹ בביתו, מִכָּאן וְאֵילָךְ אָסוּר לַשְׁהוֹתוֹ, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר 'אַל תַּשְׁכֵּן בְּאָהָלֶיךָ עַוְלָה', ויש עוול בהחזקת ספר שאינו מוגה, ולשון 'השכנה' האמורה בפסוק היא שלשים יום, אלא או יתקן אותו, או יגנזנו.

* * *

הגמרא ממשיכה לדון בעדים האומרים שהשטר שחתמו עליו פסול: אָמַר רַב נַחְמָן, עֵדִים שֶׁאָמְרוּ אנו חתמנו על שטר חוב זה, אבל אֲמָנָה הָיוּ דְּבָרֵינוּ, ולא היתה הלוואה באמת, אֵין נֶאֱמָנִין, ואפילו אם יש להם 'פה שאסר', שאין השטר מתקיים אלא על פיהם. וכן אם אמרו העדים על שטר מכירה, חתמנו על שטר זה, אך מוּדָעָא הָיוּ דְּבָרֵינוּ – אמר לנו המוכר קודם המכירה שאינו רוצה למכור את השדה, אלא שהלוקח אנסו למוכרה לו ולכן הוא כותב שטר זה, אֵין נֶאֱמָנִין, לפי שאין דברי העדים שבעל פה יכולים לגרע את כח השטר.

הגמרא מביאה את דעת החולק לגבי 'מודעא': מַר בַּר רַב אַשִׁי אָמַר, אם אמרו אֲמָנָה הָיוּ דְּבָרֵינוּ, אֵין נֶאֱמָנִין, וכדברי רב נחמן. אך אם אמרו על שטר מכר מוּדָעָא הָיוּ דְּבָרֵינוּ, נֶאֱמָנִין לפסול את שטר המכירה. מַאי טַעְמָא – מה החילוק בין שטר אמנה למודעא, מַאי – שטר מודעה, נִיתְּן לִיכָּתֵב – מותר לעדים לכתוב שטר כזה, אף שאינו אמת, שהרי בכתיבתו הם מצילים את בעל השדה מיד הלוקח המאיים עליו, וְהַאי – שטר אמנה, לֹא נִיתְּן לִיכָּתֵב – אסור לעדים לכותבו, וכמו שהתבאר שיש בכך משום עוולה, שיכול לגבות בו שלא כדין, ואינם נאמנים להרשיע את עצמם ולומר שנהגו שלא כדין.

הגמרא מסתפקת באופן נוסף, לדעת רב נחמן האומר שגם באמנה וגם במודעא אינם נאמנים: בָּעָא מִינֵּיהּ – שאל ממנו רָבָא מֵרַב נַחְמָן, אמרו העדים, אנו חתמנו על שטר מכירה זה, אבל תְּנַאי הָיוּ דְּבָרֵינוּ – היה במכירה זו תנאי שהתנה המוכר, שאם לא יתקיים התנאי תתבטל המכירה, ואין אנו יודעים אם התקיים התנאי, והמוכר טוען שלא התקיים התנאי והמכר בטל, מַהוּ, האם העדים נאמנים. מבאר רבא את צדדי הספק: הרי במוּדָעָא וַאֲמָנָה, הֵיינוּ טַעְמָא שאינם נאמנים, משום דְּקָא עָקְרֵי לֵיהּ לִשְׁטָרָא – שבדבריהם הם עוקרים ומבטלים את הכתוב בשטר, וְהַאי נַמִּי – וגם התנאי שהם מעידים עליו קָא עָקֵר לִשְׁטָרָא – עוקר הוא את הכתוב בשטר ומבטל את המקח, כל זמן שלא יוכיח הלוקח שהתקיים התנאי. אוֹ דִלְמָא, שדווקא באמנה ומודעא אינם נאמנים, כיון שבדבריהם עתה הם עוקרים את גוף השטר, שאומרים שההלוואה או המכירה לא חלו מעולם, נגד משמעות הכתוב בשטר, אבל תְּנַאי זה שהם מעידים עליו, מֵילְּתָא אַחֲרִיתִי הִיא – עדות חדשה ונוספת היא, שאינה מבטלת את עיקר הדברים הכתובים בשטר, אלא מוסיפים להעיד שהמכירה הכתובה בשטר תחול רק אם יתקיים התנאי, ואמנם אם יעבור הזמן הראוי לקיום התנאי, ולא יקיימנו הלוקח, יתברר שלא חלה המכירה, אך אין כאן עקירה של גוף השטר, ונאמנים.

אָמַר לֵיהּ רב נחמן, כִּי אָתוּ לְקַמָּן לְדִינָא – כשבאים לפנינו לקוחות שעדי השטר שלהם אומרים שהיה תנאי במכירה, אָמְרִינַן לְהוּ, זִילוּ כַּוְּיֵימוּ תְּנָאֵיכוּ וְחוּתוּ לְדִינָא – אנו אומרים להם שיקיימו תחילה את התנאי ואחר כך יבואו לדין, כיון שהעדים נאמנים להעיד על תנאי זה אף שאינו כתוב בשטר, שהוא בעדות חיצונית שאינה עוקרת את גוף השטר.

* * *

הגמרא דנה באופן שיש הכחשה בין שני עדי השטר בענין התנאי: שנים החתומים על שטר מכר, עֵד אחד מהם אוֹמֵר, תְּנַאי היה במכירה זו, וְעֵד אחד מהם אוֹמֵר, אֵינוֹ תְּנַאי – לא היה כל תנאי במכירה זו, ויש לדון האם המקח קיים אף בשלא הוכח שהתקיים התנאי, או לא. אָמַר רַב פָּפָּא, תַּרְוַיְיהוּ בִּשְׁטָרָא מְעַלְּיָא קָא מַסְהְדֵי – הרי שני העדים מעידים שהשטר עצמו כשר הוא, וחתמו עליו כמות שהוא, ללא תנאי, וְהַאי – ואותו עד דְּקָאָמַר שֶׁתְּנַאי היה בו, חָזָה לֵיהּ חַד – הרי הוא יחיד בדבר, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל עד אֶחָד מתקבלים בְּמָקוֹם שְׁנַיִם – נגד שנים, שסתימת חתימותיהם שבשטר מעידות שלא היה תנאי במקח.

מקשה הגמרא על דברי רב פפא: מַתְקִיף לָהּ רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, אִי הָכִי – אם אתה מחשיב את עדות האומר שהיה תנאי במקח כאילו היא סותרת את פשטות הכתוב בשטר, אם כן אֲפִילּוּ תַּרְוַיְיהוּ נַמִּי – אף אם שני העדים מעידים שהיה תנאי במקח אין להאמינם, שהרי בתחילה העידו שהשטר אמיתי, ופשטות הכתוב בשטר הוא שהיה מקח ללא תנאי, ועדותם שבעל פה סותרת את הכתוב בשטר, והרי זה כאילו הם חוזרים בהם מעדותם, ועד המעיד אינו נאמן לחזור בו מעדותו. אֶלָּא ודאי טעם נאמנותם הוא משום דְּאָמְרִינַן, הָנֵי לְמֵיעְקַר סָהֲדוּתַיְיהוּ קָאָתוּ – עדים אלו המקיימים את השטר ואומרים מיד שהיה בו תנאי, באו לעקור

המשך בעמוד ג

בסיום דבריהם את מה שהעידו בתחילת דבריהם, כלומר, שסיום עדותם שהיה תנאי במקח מבטל את מה שהעידו בתחילה שהשטר אמיתי, וכאילו אמרו, מה שהעדנו שחתמנו על השטר, לא חתמנו אלא בתנאי שיעשה הלוקח דבר מסוים, ואם לא נעשה הדבר בטל המקח, וכיון שהשטר מתקיים רק על פיהם נאמנים הם בביטול המקח [ואין זה דומה למודעא ואמנה, שהרי אין עדותם סותרת לעצם המכירה הכתובה בשטר, אלא שהם מעידים שכיון שהיה תנאי במקח זה, לא חלה המכירה הכתובה בשטר]. ואם כן, גם באופן ששני עדים מעידים על קיום החתימות ואחד מהם מוסיף שהיה תנאי בדבר, יש לומר כן, דַּהַאי נַמִּי לְמֵיעָקַר כָּהֲדוּתֵיהּ קָאָתֵי – אף עד אחד זה בא לעקור בתוך כדי דיבור את קיום השטר, ולומר שחתימתו היתה רק אם יתקיים התנאי, וכיון שלא התקיים התנאי אין כאן קיום כלל [ומכל מקום יש להאמינו כיון שאינו חוזר בו לומר שהכתוב בשטר אינו אמת, אלא אומר שהיה זה בתנאי, וכיון שלא התקיים התנאי התבטל המקח].

הגמרא פוסקת את ההלכה במחלוקת זו: וְהִלְכְתָא כְּרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, שגם עד אחד נאמן לומר 'תנאי היו דברינו', והמקח תלוי בקיום התנאי שהעד מעיד עליו.

* * *

עד כאן דנה הגמרא באופנים שהוזכרו במשנה (לעיל יח:), שהעדים החתומים על השטר מקיימים את חתימותיהם, אך מעידים גם על פסולים שונים שהיו בו. עתה הגמרא עוברת לדון באופן שהשטר מתקיים על פי עדים אחרים, והם פוסלים את השטר: תָּנוּ רַבָּנָן, שְׁנַיִם שהיו חֲתוּמִין עַל הַשֶּׁטַר, וּמֵתוּ, וּבָאוּ שְׁנַיִם אחרים מִן הַשּׁוּק לקיים את השטר, וְאָמְרוּ, יָדַעְנוּ שֶׁשְּׁתַּיִם יָדָם של העדים החתומים על השטר הוּא ואינו מזויף, אֲבָל אֲנוּסִים הָיוּ העדים בשעה שחתמו על השטר, ולא ראו את העדות כלל, אלא חתמו מתוך שאנסם בעל השטר לחתום בשקר. או שאומרים אותם עדים המקיימים, קְטַנִּים הָיוּ או פְּסוּלֵי עֵדוּת הָיוּ העדים בשעה שחתמו על השטר, והשטר פסול, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִים, שהרי אין השטר מתקיים אלא על פיהם, והפה שאסר הוא הפה שהתיר. וְאִם יֵשׁ עֵדִים אחרים חוץ מעדים האלו, המעידים גם הם שֶׁשְּׁתַּיִם יָדָם של העדים החתומים על השטר הוּא וְהִ, ואינו מזויף, אוֹ שֶׁהָיָה כְּתַב יָדָם של העדים החתומים על השטר יוֹצֵא לפנינו מִמָּקוֹם אַחֵר, והיינו מְשֻׁשָּׁר אחר שֶׁקָּרָא עָלָיו עֶרְעָר – שערער הלוה על אותו שטר שהוא מזויף וְהוּחְזַק השטר בְּבֵית דִּין על ידי המלוה שהוא אמיתי, שהביא עדים לקיים את כתב ידי העדים ובית דין כתבו עליו כתב 'קיום', ואפשר להשוות את חתימות העדים משני השטרות, נמצא שהשטר מתקיים גם בלי דברי העדים שאומרים 'אנוסים היו' או 'פסולים היו', ולכן אֵין אֵלּוּ נֶאֱמָנִין לומר שהיו אנוסים או פסולים, אלא השטר כשר.

מקשה הגמרא: וְכי באופן זה שהשטר מקוים ממקום אחר מַגְבִּינַן בֵּיהּ כְּבִשְׁטָרָא מְעַלְיָא – גובים בו כבכל שטר מקוים, וְאַמַּאי, והרי אף שאין העדים האומרים 'אנוסים היו' נאמנים לפסול את השטר לגמרי, כיון שהשטר מתקיים אף ללא עדותם ואין להם 'פה שאסר', מכל מקום אי אפשר לבטל לגמרי את עדותם, וּתְרֵי וּתְרֵי נִינְהוּ – יש כאן שתי כיתות של עדים המכחישות זו את זו, שהעדים החתומים נחשבים כמעידים שהשטר כשר, והעדים שאומרים 'אנוסים היו' פוסלים את השטר, ואיך אפשר להוציא ממון מספק.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שֶׁשֶׁת, זֹאת אוֹמֶרֶת – יש ללמוד מדברי הברייתא, שהַכְּחָשָׁה, תְּחִלַּת הֲזָמָה הִיא, כלומר, הרי יש שתי אפשרויות של סתירה בין שתי כיתי עדים, 'הכחשה' היינו כשהסתירה היא בגוף המעשה, שכת אחת אומרת שראובן לוה משמעון, וכת אחרת אומרת שלא לוה, שבזה אין אחת הכיתות נאמנת יותר מחברתה. ו'הזמה' היינו כשיש סתירה בראיית העדים, שכת אחת אומרת שראובן לוה משמעון בזמן פלוני ובמקום פלוני, והכת השניה אומרת שאותם עדים היו איתם באותו זמן במקום אחר, ולא יתכן שראו את ההלואה, שבזה חידשה התורה שהכת המזימה נאמנת. ואמר רב ששת שמברייתא זו יש ללמוד שאמנם הכחשה אינה כהזמה לגמרי, שהרי ב'הכחשה' הדבר נשאר בספק, אך מכל מקום אף הכחשה דומה להזמה בדינים מסוימים.